

BOŞ ZAMANA “CİDDİ” BİR BAKIŞ: BOŞ ZAMAN ARAŞTIRMALARINDA CİDDİ BOŞ ZAMAN TEORİSİ

Özet

Boş zaman araştırmacıları açık ve kapalı, aktif ve pasif, fiziksel ve zihinsel, kültürel ve sportif, ya da ciddi ve kayıtsız olmak üzere boş zaman aktivitelerine yönelik olarak çeşitli sınıflandırmalar tanımlamış ve incelemişlerdir. Son zamanlarda boş zaman etkinlik türleri ile ilgili yapılan araştırmaların çoğunun ciddi ve kayıtsız boş zaman türlerine odaklandığı görülmektedir. Ciddi ve kayıtsız boş zaman 30 yıldır süren etnografik çalışmalarla zengin bir tarihe sahiptir. Robert Stebbins yapmış olduğu bu araştırmalar sonucunda ciddi boş zamanı “özel bilgi, beceri ve deneyim gerektiren, oldukça önemli, ilginç ve tatmin edici olan amatör, hobi ya da gönüllü faaliyetler ile ilgili kariyer elde etmek amacıyla, seçilen etkinliğe sistematik bir şekilde katılım göstererek takip etmek için harcanan zaman dilimidir” şeklinde tanımlamıştır. Robert Stebbins kayıtsız boş zamanı “anında ve içsel faydalar sağlayan, etkinlikten keyif almak için özel bir çalışma gerektirmeyen ya da çok az gerektiren ve nispeten daha kısa süreli hoşnutsuluk sağlayan aktivitelere dâhil olunarak geçirilen zaman dilimi” şeklinde tanımlanmıştır. Ancak Türkiye’de ciddi ve kayıtsız boş zaman konusunda yapılan inceleme ve değerlendirmeye yönelik araştırmaların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Bu nedenle, var olan bilgiye katkı sağlamak amacıyla bu çalışmada, ciddi ve kayıtsız boş zaman olgusunun tanımı ve özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Boş Zaman Aktivite Türleri, Ciddi Boş Zaman, Kayıtsız Boş Zaman

A “SERIOUS” VIEW OF LEISURE: SERIOUS LEISURE THEORY IN LEISURE RESEARCHES

Abstract

Leisure researchers have examined and identified various types of leisure, some of which include indoor and outdoor, active and passive, physical and intellectual, cultural and sportive, or serious and casual types of leisure. Most previous researches concerning types of leisure pursuits have focused dominantly on serious and casual leisure. The serious and casual leisure perspective has a rich history of ethnographic studies for more than 30 years. This concept emerged from the work of Robert Stebbins and he defined serious leisure as “the systematic pursuit of an amateur, hobbyist, or volunteer activity sufficiently substantial and interesting in nature for the participant to find a career there in the acquisition and expression of a combination of its special skills and knowledge”. Casual leisure was defined as “immediately, intrinsically rewarding, relatively short-lived pleasurable activity requiring little or no special training to enjoy it” by Robert Stebbins. However, little or no contributions or evaluation have been made in Turkey about serious and casual leisure concept. Therefore, to advance current knowledge, it was aimed to provide a practical definition and discuss the characteristic and qualities of serious and casual leisure perspective.

Keywords: Types of Leisure Pursuits, Serious Leisure, Casual Leisure

GİRİŞ

Boş zamanla ilgili yapılan araştırmalarda birçok boş zaman aktivite türü tanımlanmış ve farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Boş zaman araştırmacıları; boş zaman aktivite çeşitleri, boş zaman türleri, boş zaman aktivite grupları, ergenlere yönelik boş zaman aktiviteleri, ciddi (serious) ve kayıtsız (casual) boş zaman türleri olmak üzere çeşitli boş zaman sınıflamaları tanımlamış ve incelemişlerdir (Gould, 2005). Aktif ve pasif, kapalı ve açık ya da zihinsel ve fiziksel boş zaman etkinlikleri olarak boş zaman etkinlik türlerini sınıflandıran araştırmalar (Ritchie, 1975; Duncan, 1978) bulunmaktadır. Buna paralel olarak alan yazın incelendiğinde, kapalı alan aktiviteleri (müzik dinleme, okuma, TV izleme), sosyal aktiviteler (dışarıda yemek yemek, arkadaşlarla eğlenmek, bara vb. gitmek), kültürel ve artistik etkinlikler (sanat galerisi ya da müze ziyareti, tiyatro, sergi ya da kültürel farkındalığı arttıracak herhangi bir etkinlik türü), sportif etkinlikler (yürüyüş, tenis, badminton vb.), ve açık alan aktiviteleri (piknik yapma, gezme vb.) (Obinna ve ark., 2009) olmak üzere boş zaman aktivitelerinin çeşitli sınıflamalarına rastlamak mümkündür.

Dolayısıyla, boş zamana ilişkin bilgi kaynakları arttıkça, çeşitli araştırmalarda boş zaman etkinlik türlerine ilişkin farklı sınıflamaların yapıldığı ve kullanıldığı, boş zaman türleri ve ilgi alanlarıyla ilgili birçok ampirik kanıtın ortaya çıktığı görülmektedir (Gould, 2005). Örneğin, boş zaman katılımının farklı bağımlı değişkenler (yaşam tatmini, boş zaman tatmini, kişilik özellikleri, boş zaman deneyimi vb.) üzerine etkisini inceleyen araştırmalarda, hangi boş zaman etkinliklerinin inceleneceği ve nasıl gruplandırılacağı konusunda farklı yöntemler izlenmiştir. Barnett (2006), öncelikle katılımcılara (N=999 üniversite öğrencisi) “boş zamanlarımızda ne yapmaktan hoşlanırsınız?” sorusunu yönelterek alınan cevapların araştırmacılar tarafından kodlanmasıyla, boş zaman aktivite türlerini 7 kategori altında gruplandırmıştır. Bu kategoriler; genel ilgi alanları, sağlık/fitnes, açık alan aktiviteleri, sanatsal aktiviteler, su aktiviteleri, spor/sportif aktiviteler ve sosyal aktivitelerden oluşmaktadır.

Lu ve Hu (2005) boş zaman tercihleri üzerine yapmış oldukları nitel bir araştırmada, derinlemesine görüşmeler sonucunda ortaya çıkan 35 boş zaman aktivitesini; hobiler (resim yapma, bir enstrüman çalma vb.), sportif aktiviteler (yüzme, toplu sporlar vb.), sosyal aktiviteler (arkadaşlarla sohbet vb.), kapalı alanda yapılan aktiviteler (TV izleme, internet vb.), ve açık alan aktiviteleri (yürüyüş, seyahat vb.) olmak üzere 5 temel grup oluşturarak incelemişlerdir. Carroll (1988) ise yüksek risk içeren boş zaman aktivitelerine katılan bireylerin kişilik özelliklerini belirlemek amacıyla, risk içeren boş zaman aktivitelerini; kaya tırmanışı, su altı dalışı ve hava dalışı olmak üzere 3 kategoriye ayırmıştır.

Bazı araştırmalarda ise tek bir boş zaman etkinliğine (spor, seyahat vb.) odaklanılarak bağımlı değişkenler üzerine etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Örneğin, fitnes yapan bireylerin boş zaman ilişkin motivasyonlarının değerlendirilmesi (Lin ve ark., 2007), boş zaman etkinliği olarak seyahat⁴⁷

eden bireylerin kişilik özelliklerinin belirlenmesi (Madrigal, 1995; Schneider, 2010), canlı basketbol maçı izleyen seyircilerin boş zaman deneyimlerinin incelenmesi (Madrigal, 2003), uzun mesafe yürüyüş etkinliğine katılan bireylerin (Breejen, 2007), kayakçıların (Shannon ve Werner, 2008), rafting katılımcılarının (McIntyre ve Roggenbuck, 1998) boş zaman deneyimlerinin incelenmesi, dans etkinliğinin terapötik etkilerinin incelenmesi (Earhart, 2009; Gardner ve ark., 2008; Mills ve Daniluk, 2002; Lundy ve McGuffin, 2005) amacıyla yapılan bu araştırmalarda etkinlik türü sınıflandırılmaksızın tek bir aktiviteye odaklanılmıştır.

Boş zaman aktivitelerine yönelik genel bir sınıflandırma yapan Robert Stebbins ise boş zaman aktivitelerini “ciddi (serious) boş zaman” ve “kayıtsız (casual) boş zaman” olarak ikiye ayırmıştır. Bu sınıflandırmanın, aktif/pasif, açık/kapalı, zihinsel/fiziksel gibi daha önceden yapılan tüm sınıflamaları içine alabilecek kadar kapsamlı olduğu ifade edilmektedir (Gould, 2005). 30 yıl süren etnografik çalışmalar sonucunda ortaya konan bu sınıflandırmanın diğer sınıflandırmalardan daha kapsamlı olduğu belirtilmekle birlikte; Türkiye’deki boş zaman araştırmalarında henüz kavramsal bir çerçeve olarak ele alınmamıştır. Bu anlamda, boş zaman etkinliklerine olan talebin giderek artış göstermesine paralel olarak, ciddi ve kayıtsız boş zaman etkinliklerinin kavramsal olarak ele alınması ve alana sağlanacak kuramsal katkı çalışmanın önemini oluşturmaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirilen araştırmanın temel amacı, bu alanda yapılan çalışmaların incelenmesi ve “ciddi ve kayıtsız boş zaman” perspektifinin kavramsal olarak ele alınmasıdır. Bu amaç çerçevesinde geçmişin ışığı altında günümüze yansıyan “ciddi” ve “kayıtsız” boş zaman kavramlarını incelenmesi kapsamında, alan yazın taramasıyla erişilebilir nitelikte süreli yayınlara ulaşılarak derleme yönteminden yararlanılmıştır.

Ciddi Boş Zaman

Ciddi Boş Zamanın Tanımı

Stebbins, yapmış olduğu araştırmalarda (1977, 1980, 1982, 1992, 1996) ciddi boş zaman etkinliklerinin doğasını psikolojik, sosyo-psikolojik ve sosyolojik yönden incelemiştir (Gould, 2005) ve 30 yıl süren etnografik çalışmalar sonucunda ciddi boş zamanı şu şekilde tanımlamıştır;

“Özel bilgi, beceri ve deneyim gerektiren, oldukça önemli, ilginç ve tatmin edici olan amatör, hobi ya da gönüllü faaliyetler ile ilgili kariyer elde etmek amacıyla, seçilen etkinliğe sistematik bir şekilde katılım göstererek takip etmek için harcanan zaman dilimidir” (Stebbins, 1982; 1997; 2007; 2008; 2012).

Ciddi boş zaman aktiviteleri ise “kariyer elde etmek amacıyla oldukça önemli, ilginç ve tatmin edici olan, kendine özgü bilgi, beceri ve deneyim gerektiren amatör, hobi ya da gönüllü faaliyetlerdir” (Stebbins, 1982; 1997; 2007; 2008; 2012) şeklinde tanımlanmıştır.

Yapılan tanımlamalardan hareketle İngilizce *serious leisure* ifadesinin Türkçe karşılığı olarak *ciddi boş zaman* ifadesinin kullanılması uygun görülmüştür. Çeviri sorunları özellikle teorik ve

kavramsal çalışmalarda kelimenin tam olarak anlamını taşıyabiliyor olması ya da anlam kayması kaygısını yaratmaktadır. Stebbins (1982: 258) ortaya koyduğu kavramsal çerçevede İngilizce *serious* kelimesinin “büyük ciddiyet, resmiyet, iç kapayıcı, neşesiz ve şaka olmayan” anlamlarından ziyade; “içtenlik, samimiyet, istek, önem, özen, itina” sıfatlarıyla ilişkili olduğunu ve anlam bulduğunu ifade etmiştir. Bu bakımdan dilimizdeki *ciddi* kelimesinin “ağırbaşlı, tehlikeli, endişe veren, ağır, şaka olmayan” anlamlarının yanı sıra “titizlik göstermek, önem vermek, gerçek, önemli” (Türk Dil Kurumu Sözlüğü) anlamlarını da taşıdığı bilinmektedir. Bu nedenle, *serious leisure*'ın Türkçe karşılığı olarak “ciddi boş zaman” kullanılmış ve titizlik gösterilen, önem verilen boş zaman şeklindeki anlamlarıyla karşılık bulduğu düşünülmüştür.

Ciddi Boş Zamanın Ayırt Edici Özellikleri

Stebbins (1982: 256-258) ciddi boş zamanı kayıtsız boş zamandan ayıran altı ayırt edici özellik olduğunu belirterek bu özellikleri şu şekilde sıralamıştır;

- Boş zamanda gerçekleştirilen faaliyet konusunda sebat etmek,
- Boş zaman kariyeri elde etmek,
- Kişisel ve kayda değer bir çaba harcamak,
- Somut ve sürekli faydalar sağlamak,
- Özgün normlar, inançlar veya değerler sisteminden oluşan sosyal bir dünya yaratmak ve bu sosyal topluluğun üyesi haline gelmek,
- Seçilen aktiviteyle katılımcı arasında güçlü bir bağ oluşturmak (Gibson ve ark., 2002; Gould, 2005; Shen ve Yarnal, 2010; Stebbins, 1982; 1997; 2007) olarak sıralanmıştır.

İlk ayırt edici özellik, boş zamanda gerçekleştirilen faaliyet konusunda sebat edilmesidir. Boş zaman katılımcıları katıldıkları aktiviteden genellikle mutlu hatıralar ve hoş anılar elde etseler de, sahne heyecanı ve korkusu, utanç duygusu, dondurucu soğuk hava koşulları, kaygı ve endişe, yorgunluk ve sakatlanma, ve bunun gibi gerilimlere maruz kalabilmektedirler. Bu nedenle bir aktiviteye bağlı kalmak, pozitif duygular edinmekle beraber o aktivitenin zorluklarıyla başa çıkmak ve sebat etmekle de ilgilidir. Tehlikenin üzerine gitmek, kaybeden bir takımı desteklemek, bir aktivitenin zorluklarıyla ya da karşı karşıya kalınan bir problemle başa çıkabilmek için sebat etmek, ciddi boş zamanı kayıtsız boş zamandan ayıran en temel özelliktir.

Diğer bir özellik ise katılımı sağlanan aktivitede aşama kaydederek başarıya imza atmak; çaba ve mücadele sonucunda etkinlikle ilgili bir kariyer elde etmektir. Çaba ve mücadeleler aktivitenin doğasından kaynaklanan zorluklarına katlanarak dönüm noktalarına ulaşmak, aşama aşama başarı kaydederek kariyer elde etmekle ilgilidir. Örneğin, *amatör* bir ressam on yıl boyunca düzinelerce tuval boyayıp satabilir; *hobi* amaçla koşan bir ciddi katılımcı ise önündeki yarış için kendi kondisyonundaki

gelişimleri gözlemleyebilir. Dolayısıyla, amatör, gönüllü ve hobiciler olmak üzere tüm ciddi boş zaman katılımcıları katıldıkları aktivitelerde ilerleme ve kariyer elde etme çabası ve mücadelesi içerisindeyler.

Üçüncü özellik ise katılımı sağlanan aktiviteyle ilgili bilgi, deneyim, antrenman düzeyi veya beceri geliştirmek ve bunun için kayda değer kişisel bir çaba harcamaktır. El becerisi, bilimsel bir bilgi, konuşma becerisi, iyi bir deneyim, gösteri sanatı, atletik güç ya da bunun gibi unsurların elde edilmesinde gösterilen devamlı kişisel çabalar, ciddi boş zaman katılımcılarını yeni başlayan ya da diğer boş zaman katılımcılarından farklı kılmaktadır.

Ciddi boş zaman aktivitelerine katılım sonucunda ödül ya da sürekli faydalar sağlayabilmek dördüncü ayırt edici özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Sürekli faydalar; kendini gerçekleştirme, güçlenme/kuvvetlenme, kendini ifade etme, yenilenme/canlanma, başarıma duygusu, benlik algısı, sosyal etkileşim ve ait olma, katılım sonucunda fiziksel ürün elde etme (resim, bilimsel bir çalışma, mobilya gibi), zevk ve eğlence olmak üzere sekiz temel fayda şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Son fayda olan zevk ve eğlence aynı zamanda kayıtsız boş zamanın da sağladığı faydalardandır.

Ciddi boş zaman etkinliklerine katılım sonucunda, özgün normlar, inançlar veya değerler sisteminden oluşan sosyal bir dünya yaratmak ve bu sosyal topluluğun üyesi haline gelmek de beşinci ayırt edici özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer dört ayırt edici özelliği sağlayabilmek adına amatörler, hobiciler ve gönüllüler, özel değerler, inançlar, ahlaki değerler, normlar ve performans standartlarından oluşan kendilerine ait alt kültürler oluşturma eğilimindedirler. Ciddi boş zaman katılımcıları oluşturdukları sosyal dünyada ilgili oldukları etkinliği sürdürebilirler; diğer bir deyişle, benzer inançlara, ahlaki değerlere ve normlara sahip sosyal bir dünya yaratmadan ciddi boş zaman katılımcılarının ilgili oldukları etkinliği sürdürmeleri zorlaşmaktadır.

Ciddi boş zamanın altıncı ve son ayırt edici özelliği ise seçilen aktiviteyle katılımcı arasında güçlü bir bağ oluşması ve aktivitenin artık katılımcının kimliğini yansıtır hale gelmesidir. Ciddi boş zaman katılımcıları diğer insanlarla sohbetlerinde gururla, heyecanla ve sıklıkla seçtikleri etkinlikten bahsederek; yeni tanıştıkları kişilere ise kendilerini seçtikleri etkinlikten bahsederek tanıtır (Stebbins, 1982; 2007).

Ciddi Boş Zaman Katılımcılarının Sınıflandırılması

Amatörler: Sanat, bilim, spor, ve eğlence ile ilgilenen modern amatörler, güçlü çekicilik özelliğinden dolayı bir aktiviteye başlarlar; ve seçilen bu aktivite katılımcının ciddiyet ve bağlılığı sonucunda, disiplinli bir çalışma düzeniyle (pratik ve provalar gibi) ve sistematik bir planlamayla (program ya organizasyon gibi) amatör bir uğraşa dönüşmektedir.

Amatörleri diğer ciddi boş zaman katılımcılarından ayıran en temel özellik, amatörlerin profesyonel-amatör-halk (P-A-P: Professional-Amateur-Public) sisteminin bir parçası olmasıdır.

Amatörler, profesyonellerle ya da halkla ya da her ikisiyle de birçok yönden ilişkilidir. Amatörler de profesyoneller gibi halka hizmet etmektedirler. Aynı zamanda profesyonelliğin başlangıç noktası amatörlük olduğundan bu ikili birbiriyle kaçınılmaz olarak ilişki içerisinde olduklarıdır. Amatörler ile profesyoneller arasında hem maddi hem de organizasyonel açıdan bir ilişki bulunmaktadır. Amatörlerin profesyonellerle antrenman yapması ya da amatörlerin ilerleyerek profesyoneller arasına katılması bu ilişkiyi ortaya koyan örneklerdendir. Amatörler ve profesyoneller arasındaki bu bağ, amatörleri hobiciler ve gönüllülerden ayıran en önemli özelliktir (Stebbins, 1982).

Hobiciler: Seçtikleri etkinlik konusunda hiçbir gereklilik ve zorunluluk hissetmemelerine rağmen, etkinlik için ciddi ve kendilerini adanmış bir şekilde çaba harcamaktadırlar. Diğer bir deyişle, hobiciler etkinliğe yeni başlayanlar ya da geçici bir oyalanma şeklinde amaçsızca katılanlardan değildir. Hobi, sağladığı faydalardan dolayı kişinin eğlenceli ve ilgi çekici bulunduğu, meslek ya da bir uğraşın ötesinde uzmanlaştığı bir ilgi alanıdır (Stebbins, 1980; 1982).

Hobiciler 4 kategori altında sınıflandırılmaktadır. İlk *koleksiyoncular*dır. Pul, nadir bulunan kitap ve eser, kelebek, keman, mineral ya da resim malzemeler biriktiren koleksiyoncular, bu malzemelere yönelik ticari, sosyal ya da fiziksel koşullarla ilgili teknik bilgiye sahiptirler. Koleksiyonunu yaptıkları ürünlere, modern ve tarihsel kullanımlarına ve üretimlerine ilişkin genel bir anlayış geliştirerek bilgece değer göstermektedirler. Koleksiyonunu yaptıkları ürünün satışından kar elde etmeyi değil, kişisel ya da sosyal açıdan prestij sahibi olmayı amaçlamaktadırlar.

İmalatçılar ve tamirciler hobicilerin ikinci kategorisini oluşturmaktadır. Mucitler, mobilya ya da oyuncak yapımcıları, otomobil tamircileri, tekne yapanlar, terziler, örgücü ya da dokumacılar, oyma sanatçıları, ev yenileyen ya da değiştirenler (tekrarlayan bir aktivite olarak), ve el sanatlarıyla uğraşanlar (profesyonel bir beceri gerektirmeyenler) gibi hobiciler bu kategori altında sınıflandırılmaktadır. Ticari bir otomobil tamircisi, giyim üreticisi, çömlekçilikle uğraşan kişi ya da harcama yapmamak için kendi evini boyayan kişi imalatçı ya da tamirci hobiciler sınıfında yer almamaktadır.

Hobicilerin üçüncü kategorisi *aktivite katılımcıları*dır. Aktivite katılımcıları bilgi ve beceri gelişimi ve kişisel gelişim için kararlı bir şekilde aktivite katılımına devam etmektedirler. Seçtikleri aktiviteler mücadele gerektirmekte ancak rekabet içermeyen aktivitelerden oluşmaktadır. Aktivite katılımcıları vücut geliştirme, yelkencilik, kayak, kuş gözlemi, turizm, balıkçılık ve avlanma, bilimsel, edebi ve tarihi kitaplar okuma gibi aktivitelere katılmaktadırlar.

Rekabet içeren aktivitelere katılan hobiciler ise spor ya da oyun katılımcıları olarak isimlendirilmekte ve diğer bir kategoriye oluşturmaktadır. *Spor ve oyun katılımcıları* diğer hobicilerden farklı olarak diğer katılımcılarla belli kurallar çerçevesinde ilişkilidir. Bu aktiviteler profesyonellikten uzak kano yarışları, kros koşuları, dart, okçuluk, disk oyunu, voleybol, softbol ve kaya tırmanışı gibi aktiviteleri kapsamaktadır. Hobici tanımıyla da uyumlu olarak spor ve oyun⁵¹

katılımcıları sistematik ve devamlı katılımcılardır. Katılımcıların amacı çabaları sonucunda benzersiz deneyim ve ödüller sağlayarak bilgi ve beceri elde etmektir. Beysbol, hokey, briç ve tenis gibi sporlar P-A-P sisteminde yer aldıklarından daha çok amatör başlığı altında sınıflandırılmaktadır. Aktivite katılımcılarından farklı olarak spor ve oyun katılımcıları yarışma odaklıdır; aktivite katılımcıları katıldıkları aktiviteden haz alma, kişisel gelişim sağlama ve bilgi ve beceri geliştirme amacı taşımaktadırlar (Stebbins, 1982).

Gönüllüler: Ciddi boş zamanda, amatör ve hobi uğraşlarının yanı sıra gönüllülük esasına göre yürütülen faaliyetler de ön plana çıkmaktadır. Gönüllü eylem, “zorlama olmadan özgür iradeyle, bireysel olarak ya da bir grupta finansal bir getiri beklenmeden” yapılan eylemdir. Gönüllülük ise faydalı olarak düşünülen yardım aktivitelerini kapsayan gönüllü eylemin bir parçasıdır. Gönüllü eylem yani gönüllülük, ekonomik faydadan ziyade, koruma, fiziksel şiddet, fizyolojik ihtiyaç ya da psikik ve sosyal baskılar gibi durumlarda fayda sağlamayı amaçlamaktadır. Amatör ve hobicilerden farklı olarak gönüllülükte altruizm yani diğerkâmlık, sosyal fedakârlık ve başkalarını düşünme söz konusudur. Diğer bir fark ise gönüllülerin yer aldığı organizasyonlarda yerine getirmeleri gereken görevlerdir. Bu görevler ve başkalarına yardım etme, gönüllüleri, topluma faydalı bireyler olarak diğerlerinden farklı kılmaktadır. Başkalarına yardım etme ya da başkaları için özveride bulunma gibi eylemler amatör ve hobiciler için ikincil bir amaç taşımaktadır, çünkü öncelikle kişisel faydalar sağlamayı amaçlamaktadırlar (Stebbins, 1982).

Boş zamanın bir ögesi olarak “gönüllülük” ögesinin tanımının yapılması 1972 yılına dayanmaktadır. Gönüllülüğü, hem “karşılık beklemeden/ücretsiz çalışma” ve hem de “heyecan verici bir boş zaman aktivitesi” olarak tanımlamak mümkündür. Gönüllülük, seçilen boş zaman aktivitesine ve türüne göre sosyo-kültürel anlamda farklılık göstermektedir. Örneğin ciddi boş zaman gönüllülüğü, herhangi bir yönetim kuruluna ya da derneğe hizmet vermek, acil tıp hizmetlerini gönüllü olarak yürütmek ya da hastanede gönüllü olarak çalışmak gibi etkinlikleri içermektedir (Stebbins, 2012).

Gönüllülük, gönüllülerin hem kendilerine hem de diğerlerine (aile üyeleri dışında) değer yaratma esasına dayanmaktadır. Stebbins (2012) çalışma-boş zaman ekseninde (work-leisure axis) yer alan gönüllülüğü sözlük biçemiyle şu şekilde tanımlamıştır; “boş zamanlarda yapılan, mecbur ya da zoraki olmayan, isteyerek ve üreterek, fedakârlıkla yani diğerkâm bir şekilde aktivitelere katılmaktır”. Bir başka ifadeyle, gönüllülerin isteyerek katıldıkları ve tatmin sağladıkları, yeteneklerinin ve kaynaklarının kullanıldığı altruistik aktivitelerdir.

Kayıtsız Boş Zaman

Kayıtsız Boş Zamanın Tanımı

Kayıtsız boş zaman kavramı ciddi boş zaman kavramı gibi Stebbins (1997) tarafından “*Casual*

Leisure: A Conceptual Statement” başlıklı makalesinde ortaya konulmuştur. Ciddi boş zamanın karşıtı olan kayıtsız boş zaman kavramını Stebbins Őu Şekilde tanımlamıŐtı;

“Anında ve iŐsel faydalar sağlayan, etkinlikten keyif almak iŐin özel bir ŐalıŐma gerektirmeyen ya da Őok az gerektiren ve nispeten daha kısa sŪreli hoŐnutluk sağlayan aktivitelere dahil olunarak geŐirilen zaman dilimi” Őeklinde tanımlanmıŐtır (Stebbins, 1997, 2007, 2008, 2012).

Stebbins (1997) ciddi boş zaman etkinlikleri dıŐında kalan tŪm aktiviteleri *casual* ya da *unserious leisure* olarak ifade etmiŐtir. *Unserious* kelimesinin TŪrkŐe karŐılıđı “laubali, ciddiyetsiz” anlamlarını taŐıması (TŪrk Dil Kurumu SŪzlŪđŪ) ve “gayri” Őn ekinin olumsuz bir Őn ek olması sebebiyle “*gayri-ciddi*” Őeklinde Őevirmenin ŐeŐitli anlam kaymalarına neden olacađı dŪŐŪnŪlmŪŐtŪr. *Casual* kelimesinin genel bir Őevirisine ulaŐmak amacıyla gerŐekleŐtirilen sŪzlŪk taramalarında, sŪzcŪđŪn TŪrkŐe karŐılıđı olarak ortaya Őıkan Őneriler “rastgele, gŪndelik, sıradan, geŐici, kayıtsız” (tureng.com, seslisozluk.com) sŪzcŪkleridir. Bu sŪzcŪklerden hangisinin alıntılanması konusunda *Casual leisure*’ın tanımına bakıldıđında, anlam olarak yerini doldurabilecek Őnerilerden en uygun olanının *kayıtsız boş zaman* olacađı dŪŐŪnŪlmŪŐtŪr. Diđer yandan, dilimizdeki *kayıtsız* kelimesi “ilgisiz”; “kayıtsız kalmak” kelimesi ise “Őnem vermemek” (TŪrk Dil Kurumu SŪzlŪđŪ) anlamlarını taŐımaktadır. Bu nedenle, *ciddi boş zaman*’ın karŐıtı bir anlam ifade ettiđinden *casual leisure*’ın TŪrkŐe karŐılıđı olarak “kayıtsız boş zaman” Őnerisinin kullanılması literatŪrdeki anlamı karŐılaması bakımından uygun gŪrŪlmŪŐtŪr.

Ciddi ve kayıtsız boş zaman aktivitelerinin ayrımı, etkinliđin iŐindeki ana faaliyet ile ortaya Őıkmaktadır. ŐŪyle ki, ciddi boş zaman aktivitesi olarak alp disiplinli kayak aktivitesinin ana faaliyeti kar ŐrtŪlŪ dađ yamaŐlarından iniŐ, ađaŐ ev yapımı, gŪnŪllŪ ateŐ yakma ve alevleri sŪndŪrme, insanları kurtarma faaliyetlerinden oluŐmaktadır. Ciddi boş zaman aktivitelerine gŪre daha az karmaŐık olan kayıtsız boş zaman aktivitelerinin ana faaliyetine bakıldıđında, arkadaŐlarla sosyal sohbetlerde bulunma, manzaranın keyfini Őıkarma ve basit gŪnŪllŪlŪk hizmetlerinde bulunma (broŐŪr dađıtma, alandaki karları temizleme, araŐları otoparka yŪnlendirme gibi) Őeklinde sıralamak mŪmkŪndŪr. BoŐ zaman katılımcılarının da ilgisini Őeken temel olarak aktivitelerin iŐerisinde yer alan ana faaliyetler ve eylemlerdir (Stebbins, 2007: 1-2).

Ciddi boş zamana gŪre kayıtsız boş zaman aktivitelerine katılım kuŐkusuz daha fazladır. Stebbins yapmıŐ olduğu araŐtırmalarda, amatŪr, hobici ve gŪnŪllŪ ciddi boş zaman katılımcılarının aynı zamanda kayıtsız boş zaman aktivitelerine de katılmaktan keyif aldıklarını ve bu nedenle de kayıtsız boş zamana değer verdiklerini yaptığı araŐtırmalarda ortaya koymuŐtur. Diđer bir deyiŐle, Stebbins (1982: 38) kayıtsız boş zamanın kendi iŐerisinde Őnemini vurgulayarak, boş zaman tŪrleri arasında Őnemli bir yeri olduğunu ifade etmiŐtir.

Kayıtsız boş zaman aktivite türlerinden olan oyun, çocuk aktiviteleri veya yetişkinlerin çocuklar gibi eğlendikleri ciddi olmayan, kendine özgü olarak yaratılan geçici aktivitelere işaret etmektedir. Bazı kayıtsız boş zaman aktiviteleri oyun olarak düşünülebilir. Diğerleri tarafından ciddi olarak düşünülen boş zaman aktiviteleri, kimilerine göre kayıtsız boş zaman aktivitesi olarak tercih ediliyor olabilir. Örneğin, kano, tenis, balıkçılık sporu, ve pul koleksiyonu gibi aktivitelere tutkuyla bağlı olan ciddi katılımcıların yanı sıra; kaygısız ve kayıtsız tutum gösteren yeni başlayanlar da bulunmaktadır. Dolayısıyla bazı bireyler etkinliklere ciddi bir katılım gösterirken bazıları ise sadece oyun olarak başlamaktadırlar (Stebbins, 1997).

Rahatlama, özellikle bir rekreatif etkinlik ya da dinlenerek zihinsel ya da fiziksel gerilimlerden uzaklaşma olarak tanımlanabilir. Oturma, uzanma, gezinme, şekerleme yapma ve bunun gibi kayıtsız boş zaman etkinlikleri rahatlama ve dinlenme sağlamaktadır. Rahatlama aktiviteleri, rahatlamak ya da eğlenmek için şehirde gezinme, tur atma ya da yine rahatlamak için botla, uçakla ya da atla turlara katılma şeklinde olabilir.

Kayıtsız boş zamanın diğer bir türü olan pasif eğlence, ilk olarak katılımcının bir eylemiyle (kitabın sayfasını açmak, televizyonu açmak, müzik setine CD'yi takmak vb.) başlayan ve katılımcılar tarafından bir amaç ve zorunluluğun dışında salt eğlence amaçlı yapılan aktivitelerdir. Pasif eğlence içeren kayıtsız boş zaman aktiviteleri TV programları izleme, kitap okuma, müzik dinleme, kitap makale ya da yıldız falı yazma vb. şeklinde sıralanabilir.

Aktif eğlence, bilmece ve bulmacalar, parti oyunları, çocuk oyunları ve şans oyunları gibi kayıtsız boş zaman etkinliklerini içermektedir. Aktif eğlencede etkinlikler belli bir derecede yetenek, beceri ve bilgi gerektiriyorsa, bu kapsamdaki etkinlikler kayıtsız boş zaman etkinlikleri dışında kalmaktadır.

Sosyal iletişim aktiviteleri, bireylere rahatlama, eğlenme ve canlılığı garantilemektedir. Sosyal iletişim bireylerin uyanık olduğu her anda, otobüste, takside ya da uçakta, bekleme odalarında ya da otobüs duraklarında amaçsız bir şekilde kendiliğinden gelişen sohbetlerdir.

Duyusal dürtüler ise insanların sahip olduğu dünyevi zevkleriyle ilgili olup yemek yeme, içme, seks, dokunma, görme, koklama, duyma ya da sıcak ve soğuğu hissetme gibi dürtülerden oluşmaktadır. Mutluluk veren, mutlu bir ruh haline kavuşma amacıyla su, bulutlar, dağlar, ormanlar gibi doğal güzelliklerden faydalanma kayıtsız boş zaman aktivitesidir. Başka bir örnekle, bireyler vitrin gezme, gelip geçenleri seyretme, müze gezme, kuş ya da hayvanları izleme gibi kayıtsız boş zaman etkinlikleriyle meraklarını gidermektedirler (Stebbins, 1997).

Eğlenceli aerobik aktiviteler ise solunum ve kalp atım hızında artışa sebep olan, aktif ya da pasif eğlence içeren kayıtsız fiziksel aktivitelerdir (Stebbins, 2007; 2008).

Sonuç

Türkiye’de boş zaman etkinliklerine artan bir şekilde talep olmasına karşın, uygulama ve kuramsal bakımdan boş zaman seçimleri ve etkinliklerine yönelik sınıflandırmalar ile ilgili yapılan bilimsel çalışmaların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Diğer yandan, boş zaman araştırmalarına yönelik çalışmaların sayısı giderek artış göstermesine rağmen, 30 yıl önce sosyolog Robert Stebbins tarafından ortaya konan ciddi ve kayıtsız boş zaman teorisini konu alan çalışmalara yer verilmediği görülmektedir. Bu anlamda, bu çalışmada bilgi sağlayıcı nitelikte bir değerlendirme gerçekleştirilmiş ve ciddi ve kayıtsız boş zamana yönelik tanımlamalar ve ayırt edici özellikler incelenmiştir.

Ciddi boş zaman etkinliklerinin doğasını psikolojik, sosyo-psikolojik ve sosyolojik yönden inceleyen Robert Stebbins’e göre ciddi boş zamanı kayıtsız boş zamandan ayıran altı temel ayırt edici özellik bulunmaktadır. Buna göre ciddi boş zaman katılımı; bilgi, beceri ve yetenek geliştirmek için kayda değer bir çaba/emek harcamayı; zorluklarla, engellerle ya da bir takım problemlerle başa çıkmayı ve mücadele etmeyi; katılımı sağlanan aktivitede aşamalı olarak ilerleme kaydetmeyi; katılım sonucunda kendini gerçekleştirme, arkadaşlıklar kurma, fiziksel ürün ortaya koyma (yemek, heykel, fotoğraf, resim, koreografi, sergi vb.) gibi sürekli faydalar sağlamayı; katılım sonucunda ortak fikir, düşünce ve inançlara sahip sosyal bir gruba dahil olmayı; katılımcının aktiviteye tutkuyla ve gönülden bağlanmasını gerektirmektedir.

Stebbins (1997) ciddi boş zaman etkinlikleri dışında kalan tüm aktiviteleri kayıtsız boş zaman aktiviteleri olarak ifade etmiştir. Stebbins yapmış olduğu etnografik araştırmalar sonucunda, kayıtsız boş zamanın kendi içerisinde önemini vurgulayarak, boş zaman türleri arasında önemli bir yeri olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşe paralel olarak kayıtsız boş zaman aktivitelerine katılımcıların kayıtsız kalıyor olması; keyifli vakit geçirmediikleri ya da mutluluk ve zevk gibi faydalar sağlamadıkları anlamını içermemektedir. Şöyle ki, boş zaman katılımcılarının da ilgisini çeken temel olarak aktivitelerin içerisinde yer alan ana faaliyetler ve eylemlerdir (Stebbins, 2007). Dolayısıyla hem kayıtsız hem de ciddi boş zaman katılımcılarının boş zaman etkinliklerine değer ve önem verdiği ve her iki grubun da hoşnutluk ve haz gibi duygular elde ettiği bilinmekle birlikte, bu iki grubun ayrımı içerdikleri ana faaliyetlerden kaynaklanmaktadır.

Şöyle ki, boş zamanlarında sosyal danslardan salsa etkinliğine katılan bir kişinin temel figürleri öğrenmesi, dans gecelerine katılarak eğlenmesi, sosyal sohbetlerde bulunması, müzik eşliğinde egzersiz yapması ve bundan keyif alması kayıtsız bir boş zaman katılımcısının ana faaliyetidir. Ancak ciddi bir boş zaman katılımcısının ana faaliyetlerine bakıldığında, salsa ile ilgili bronz, gümüş ve altın seviye figürlerini öğrenmesi, eşli çalışmalar (partner-work) ve bireysel adımlamalar (shine steps) ile ilgili atölye çalışmalarına (workshop) katılması, kostüm, CD, DVD gibi dans ile ilgili materyaller ve müzikleri ile ilgili alışveriş yapması, çeşitli yarışmalar ve sertifika programlarına katılması, ilerlemek adına kayda değer bir çaba gösteriyor olması, dansçı profilinden oluşan sosyal bir gruba dahil olması gibi faaliyetleri içerisinde barındırıyor olması gerekmektedir. Dolayısıyla, ciddi ve kayıtsız⁵⁶

boş zaman ayırımının temel çıkış noktası, içerisinde barındırdıkları ana faaliyetler ve katılımcıların bu faaliyetleri ne kadar yerine getiriyor olduğu ile ilgili eylemlerdir.

Sonuç olarak, boş zaman etkinliklerinin içerdikleri ana faaliyetlerin incelenmesi ve bu faaliyetlere katılımın değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu ayrımı ortaya koyan ciddi ve kayıtsız boş zaman ile ilgili yapılan araştırmaların az sayıda olduğu görülmektedir. Bu nedenle, ana faaliyetler ve eylemlere yönelik olarak boş zaman alışkanlıklarının toplumda daha yaygın bir hale gelmesi amacıyla bu alanda yapılacak olan çalışmalarda Türk kültüründe yer alan oyunlar, danslar, kültürel etkinlikler ve diğer boş zaman etkinliklerinin içerdikleri ana faaliyetler açısından doğasının incelenmesi ve ciddi ve kayıtsız katılımcıların değerlendirilmesi katkı sağlayacaktır. Boş zamanların verimli değerlendirilmesi ve kişiye fayda sağlaması görüşüne paralel olan bir boş zaman anlayışının gelişmesi, ciddi ve kayıtsız boş zaman aktivitelerinin içerdikleri ana faaliyetlere göre kişiye özel sunulması ile mümkün olabilir. Çalışmanın bu anlamda ileriki çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Barnett, L.A. (2006), Accounting for leisure preferences from within: The relative contributions of gender, race or ethnicity, personality, affective style and motivational orientation, *Journal of Leisure Research*, 38(4), 445-474.
- Breejen, L. (2007), The experiences of long distance walking: A case study of the West Highland Way in Scotland, *Tourism Management*, 28, 1417-1427.
- Carroll, K.A. (1988), A study of personality characteristics common to individuals who participate in high risk leisure activities, Doktora Tezi, College of Texas A&M University, ABD.
- Duncan, D. (1978), Leisure types: Factor analyses of leisure profiles, *Journal of Leisure Research*, 10, 113-125'den akt.; Gould, J.M. (2005), The development of a serious leisure inventory and measure, Doktora Tezi, Clemson University, Park, Recreation and Tourism Management, ABD.
- Earhart, G.M. (2009), Dance as therapy for individuals with Parkinson disease, *European Journal of Physical and Rehabilitation Medicine*, 45(2), 231-238.
- Gardner, S.M., Komesaroff, P., Fensham, R. (2008), Dancing beyond exercise: Young people's experiences in dance classes, *Journal of Youth Studies*, 11(6), 701-709.
- Gibson, H., Willming, C., Holdnak, A. (2002), We're gators...Not just gator fans: Serious leisure and University of Florida Football, *Journal of Leisure Research*, 34(4), 397-425.
- Gould, J.M. (2005), The development of a serious leisure inventory and measure, Doktora Tezi, Clemson University, Park, Recreation and Tourism Management, ABD.

- Lin, J.Y., Chen, L.S., Wang, E.S., Cheng, J.M. (2007), The relationship between extroversion and leisure motivation: Evidence from fitness center participation, *Social Behaviour and Personality*, 35(10), 1317-1322.
- Lu, L., Hu, C. (2005), Personality, leisure experiences and happiness, *Journal of Happiness Studies*, 6, 325-342.
- Lundy, H., McGuffin, P. (2005), Using dance/movement therapy to augment the effectiveness of therapeutic holding with children, *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 18(3), 135-145.
- Madrigal, R. (1995), Personal values, traveller personality type, and leisure travel style, *Journal of Leisure Research*, 27(2), 125-142.
- Madrigal, R. (2003), Investigating an evolving leisure experience: Antecedents and consequences of spectator affect during a live sporting event, *Journal of Leisure Research*, 35(1), 23-48.
- McIntyre, N., Roggenbuck, J.W. (1998), Nature/person transactions during an outdoor adventure experience: A multi-phasic analysis, *Journal of Leisure Research*, 30(4), 401-422.
- Mills, L.J., Daniluk, J.C. (2002), Her body speaks: The experience of dance therapy for women survivors of child sexual abuse, *Journal of Counseling and Development*, 80, 77-85.
- Obinna, V., Owei, O., Ayodele, A., Okwakpam, I. (2009), Patterns and determinants of recreational behaviour in Port Harcourt, Rivers State, Nigeria, *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 3(12), August.
- Ritchie, J.R.B. (1975), On the derivation of leisure activity types – a perceptual mapping approach, *Journal of Leisure Research*, 7, 128-140'den akt.; Gould, J.M. (2005), The development of a serious leisure inventory and measure, Doktora Tezi, Clemson University, Park, Recreation and Tourism Management, ABD.
- Schneider, P.P. (2010), Exploring the motivation and personality traits of adventure travellers: A hierarchical model approach, Doktora Tezi, Michigan State University, ABD.
- Shannon, C.S., Werner, T.L. (2008), The opening of a municipal skate park: Exploring the influence on youth skateboarders' experiences, *Journal of Park and Recreation Administration*, 26(3), 39-59.
- Shen, X.S., Yarnal, C. (2010), Blowing open the serious leisure-casual leisure dichotomy: What's in there?, *Leisure Sciences*, 32, 162-179.
- Stebbins, R.A. (1977), The amateur: Two sociological definitions, *The Pacific Sociological Review*, 20(4), 582-606.

- Stebbins, R.A. (1980), Amateur and hobbyist as concepts for the study of leisure problems, *Social Problems*, 27(4), 413-417.
- Stebbins, R.A. (1982), Serious leisure: A conceptual statement, *The Pacific Sociological Review*, 25(2), 251-272, April.
- Stebbins, R.A. (1992), *Amateurs, professionals, and serious leisure*, Montreal: McGill-Queen's University Press, Kanada.
- Stebbins, R.A. (1996), Volunteering: A serious leisure perspective, *Non-profit and Voluntary Sector Quarterly*, 24, 99-101.
- Stebbins, R.A. (1997), Casual leisure: A conceptual statement, *Leisure Studies*, 16, 17-25.
- Stebbins, R.A. (2007), *Serious leisure: A perspective for our time*, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey.
- Stebbins, R.A. (2008), Right leisure: Serious, casual, or Project-based?, *Neuro-Rehabilitation*, 23, 335-341.
- Stebbins, R.A. (2012), Unpaid work of love: Defining the work-leisure axis of volunteering, *Leisure Studies* (yayımda), 1-7.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts
- İngilizce Sözlük, <http://tureng.com>
- İngilizce Sözlük, <http://www.seslisozluk.net>